

YORULMAZ TƏDQIQATÇI, BÜTÖV ŞƏXSİYYƏT

Aslan SALMANSOY - 70

Həyat başdan-baş bir sirr boxçasıdır. Onun hələ də cavabı tapılmayan suallarından biri budur ki, nədən insan oğlu elmin, inkişafın ən yüksək zirvəsinə çatdı, az qala hər qışın, canlının dilini öyrənəndə, öz həmcini ilə dil tapa bilmir? Kosmosu fəth edib, dəmirdən "adam" düzəldən "bıçlı, saqqallı" kişilər hələ də balaca uşaqlar kimi "dava-dava" oynayırlar. Bu "oyunların" ən təhlükəli tərəfləri isə ondadır ki, bu erköyün "əmilər" in əllərindəki uşaq oyuncaqları deyil, od saçan, bir göz qırpmında kəndləri, şəhərləri xaraba, uşaqları gözü yaşlı qoyan qorxulu "oyuncaqlar"dır.

Elə bütün zamanlarda da bəşər övladının bu naqis xüsusiyyətlərindən bütöv insanlıq əziyyəti çəkib. Buna rəğməndə müdrik, aqıl kişilər də məhz cəmiyyətdə insan qıtlığından gileyə bilərlər. Əgər qədim yunan filosofu Diogen günün-günortaya çağrı əlində çirəqala "insan" axtarıbsa, ölməz sairimiz Bəxtiyar Vahabzadə haray çəkəndə ki, "qorxuram elə bir zamanə gələ, insanlar yaşaya, insanlıq ölə".

Bü gün dünyanın müxtəlif coğrafiyalarında baş verən qanlı qırğınlar, acımasız qətləmlər insanlığın böyük şairin qorxduğu zaman kəsiyinə, bəlkə də yolun sonuna yaxınlaşdığından xəbər vermirmi?

Adam bu ağır lərin burulğanında boğulanda yenə də müdriklərin ibrətəməz bir deyimi təsəllim olur: "dünya yaxşılarından xali deyil". Bəlkə də elə bu yaxşıların üzünədir ki, Böyük Yaradan hələ də bu qədər haqsızlıqlara səbir eləyir.

Həyatım boyu müxtəlif cəvrlərdə, fərqli kollektivlərdə çox sayda insanlarla tanışlığım, münasibətim olub. Daha çox yazı-poza, qələm adamları ilə təmasda olduğumdan harada, nə zaman işıqlı bir insan görmüşəmsə mənə elə gəlib ki, onu çoxdan, lap qədimlərdən tanıyıram. Belə insanları öz doğmam, yaxınım, mənəvi qohumum saymışam. Çox şükürlər olsun Ulu Yaradana ki, dost sarıdan bəxti götürənlərdən olmusam. Ona görə də hər zaman Allahıma dua edirəm ki, dünyamızı, yaxınlarımızı, dostlarımızı, yaxşı insanları qorusun!

İllərdir tanıdığım və şəxsiyyətlərini böyük sayğı duyduğum belə şəxsiyyətlərdən biri də AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Aslan Salmansoydu. Onunla ilk tanışlığım illər öncəsi elə bu elm ocağında başlayıb. Peşə etibarini elmi jurnalist olmağa da günlərin bir günü qədər yolu Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutuna salıb. Burada unudulmaz insan, tanınmış filoloq-alim rəhmətlik Şirindil Alışanlı ilə tanış olmuşam. Bir müddət sonra aramızda ustad-şeyird münasibətləri yaranıb. Sonralar onun rəhbərliyi altında bu institutda elmi iş müdafiə etmişəm. Onun dəstəyi ilə də burada işə düzəlmişəm. Artıq on beş ildir ki, bu müqəddəs elm ocağında çalışıram.

Müdafiə mərhələsində elmi seminarlardan keçəndə ilk dəfə Aslan Salmansoyla tanış oldum. Onda Aslan müəllim seminarın katibi idi. İlk görüşəndə onun səmimiyyəti, dürüstlüyü, sadəliyi və qayğıkeşliyi ürəyimdə ona böyük rəğbət hissi oyadı.

Yeri gəlmişkən, bir də görürsən ki, saği ilə solunu tanımayan, cərəyi şərdən-şəbədədən çıxan birisi öz əqidəsində olanların "mətbuat orqanı"nda kimlərinə sifarişli ilə Akademiyanın ünvanına ağzından çıxan (ağlından yox-İ.M) hədəyanları püşkürür. Yaxşı ki, normal insanlar bu kimi varlıqların nə demələ-

rindən asılı olmayaraq yaxşı bilirlər ki, bu gün ölkənin ən sanballı, nüfuzlu elm mərkəzi yenə də Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasıdır. Bu günə qədər müasir humanitar və dəqiq elmlərimizin hansı uğuru olubsa, ilk növbədə Elmlər Akademiyasının adı ilə bağlıdır. Hazırda da burada xalqın tarixini, mədəniyyətini, ədəbiyyatını, sözünü ürək-dən sevmən və həyatlarını fanatikcəsinə bu işə həsr edən çox sayda insan çalışır. Mənə xoşdur ki, bu illər ərzində neçə-neçə belə dəyərli insanlarla tanış və təmasda olmuşam.

Aslan Salmansoy da məhz belə əqidədə olan insanlardan biridir. Bütün şüurlu həyatını sözbə, ədəbiyyata həsr etmiş Aslan Salmansoyun həyat yoluna, ömür tarixçəsinə yaxından nəzər yetirdikdə süni ritorikadan, aldadıcı yarıtdıdan uzaq, sadə, zəhmətkeş bir alimin işıqlı obrazı göz önündə canlanır.

Qısa tanıtma. Salmansoy Aslan Bəhul oğlu 20 oktyabr 1954-cü ildə Azərbaycanın Masallı rayonunun Kalinovka kəndində anadan olub. Kəndin adı rus imperalizminin Azərbaycan coğrafiyasındakı köhnə nişanələrindən, onun xalqımıza qarşı həyata keçirdiyi assimilyasiya siyasətindən bir yaddaş tarixçisidir.

Atası Bəhul kişi İkinci Dünya müharibəsinin iştirakçısı olan Aslan Salmansoy zəhmətkeş bir ailədə böyüyüb. Uşaqlıqdan halal zəhmətlin, alin təri ilə çörək qazanmağın örnəyini öz ailəsində görüb. Ruslarla bir kənddə yaşaması isə rus dilini uşaq yaşlarından yaxşı mənimsəməsinə zəmin olub. Sonradan bu onun elmi-tədqiqat fəaliyyətində xeyli köməyinə gəlib. Öz kəndlərində orta məktəbi bitirib. Bakı şəhərində Azərbaycan Pedaqoji Universitetinə (keçmiş API) daxil olub. Ali təhsili fərqlənmə diplomu ilə başa vurub. Təyinatla Yardımlı rayonunun Şəfəq kəndinə göndərilib. Bir müddət burada müəllim işləyib.

O zamanlar rayonlara müəllim işləməyə göndərilən gənclər hərbi xidmətdən azad idilər. Lakin Aslan Salmansoy bir müddət müəllim işlədikdən sonra ərizə yazaraq könüllü olaraq hərbi xidmətə yollanıb. Hərbi xidmətini keçmiş imperiyanın şərqiindəki ən uzaq nöqtələrindən birində - Xabarovsk şəhərində keçirib. Hərbi xidmətdən evə zəbit kimi dönüb. Bundan sonra onun həyatının və elmi fəaliyyətinin Bakı dövrü başlayıb. Bir müddət Səməd Vurğunun ev muzeyində çalışıb. Sonra Mədəniyyət nazirliyinin tərkibindəki "Muzey işi üzrə elmi-metodik kabinet"də işləyib. Rayonlarda tarix-diyarşünaslıq muzeylərinin yaradılmasında fəal iştirak edib. Burada çalışdığı illərdə Azərbaycanın rayonlarını gəzərək doğma yurdu daha yaxından tanıyıb. Rayonları gəzib tanıdıqca onun vətən sevgisi də, onun ədəbi-mədəni irsinə marağı da xeyli artıb.

Beləcə həyat öz axarı ilə davam edərək günlərin bir günü bütün başqa soydaşları kimi onun da dünyasında təlatümlü günlər başlayıb. Aslan Salmansoyun gənclik illəri Qarabağda ermənilərin xalqımıza qarşı başladığı sepastratizm və xəyanət dövrünə təsadüf edib. Ermənilərin quduz hərəkətlərinə göz yuman Moskvanın mərkəli siyasətindən boğza yığılan Azərbaycan xalqı öz etirazını bildirmək üçün küçələrə axışıb. Öz haqqını imperiya ağalarının tələb edib.

...Xalqın haqlı tələbini qulaqardına vuran imperiya çəllədləri erməniləri yerində tutmaq əvəzinə, Bakıda 20 yanvar qırğını törətdilər. Elə bu cinayətdə imperiyanın qanlı planlarının və özünün iflası başladı. Xalqı qanlı qırğınuna tutub onun gözünü qorxudacağını dü-

şünən Moskva oturduğu ağacı baltalamış oldu. Azərbaycan xalqı bir yumruq kimi birləşərək milli-azadlıq mübarizəsinə başlayaraq imperiyanın üzərinə yeridi. Az bir zaman kəsiyində xalqın milli düşüncəsində və milli yaddaşında inqilabi oyanış baş verdi. Xalqın azadlıqsevər övladları müxtəlif siyasi qurumlar, təşkilatlar və mətbuat orqanları yaradaraq azadlıq mübarizəsini davam etdirdilər. O illərdə öz xalqının azadlığı uğrunda mücadiləyə qalxmış insanların ön sıralarında addımlayan gənc ziyalılardan biri də Aslan Salmansoy idi.

İmperiya hər bir yola əl atırdı ki, Azərbaycanın haqq səsinə silah gücünə olsa da boğsun. Moskva Azərbaycanı informasiya blokadasında saxlamaqla dünyanın onun törətdiyi amansız qırğınlardan xəbər tutmasına çalışdı. Lakin xalqın igid oğulları ölümü gözə alaraq qeyri-bərabər mübarizələrini davam etdirirdilər. Qanlı yanvar qırğınından sonra xalqın haqq səsinə ölkə ictimaiyyətinə çatdırılan mətbuat orqanlarından biri də Aslan Salmansoyun redaktoru olduğu "20 Yanvar" qəzeti idi. Qəzet imperiya orqanlarının Bakıda və Azərbaycanın regionlarında törətdikləri qanlı qırğınları analitik yazılar və foto faktlarla ortaya qoyur, Moskvanın mərkəli planlarını ifşa edirdi. Sonradan Aslan Salmansoyun rəhbərliyi ilə toplanan faktlar və materiallar əsasında "Qan borcu", "Güllənən gecənin fəryadı" kitabları tərtib edilərək oxucuların ixtiyarına verildi. Kitabda 20 yanvar hadisələrində şəhid olmuş və yaralanmış soydaşlarımızla bağlı ətraflı yazılar hazırlanmış, imperiya vəhşiləri tərəfindən yaralanmış insanların qırmızı ordunun törətdiyi vəhşiliklər haqqında şahidi olduqları qanlı səhərlər qələmə alınmışdı. O zamanlar Azərbaycan mətbuatında ilk dəfə olaraq "qazi" kəlməsi də bu mətbuat orqanında və adı çəkilən kitablarda yer almışdı.

Aslan Salmansoy o illərdə Azərbaycanda milli tarixi yaddaşın oyanışında və yeni ruhlu mətbuat orqanlarının formalaşmasında xüsusi yeri olan "Qızılbaş" və "Vətənpərvər" qəzetlərinin də redaktoru olmuşdur. Bu mətbuat orqanlarının səhifələrində respublikanın tanınmış ziyalıları, daha çox Elmlər Akademiyasının alimləri tariximizə, ədəbiyyatımıza və mədəniyyətimizə güzgü tutan ciddi yazılarla çıxış edirdilər.

1991-ci ildə Aslan Salmansoyun elmə olan sevgisi və marağı onun həyat yolunu Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutundan salır. O, burada görkəmli ədəbiyyatşünas, tanınmış alim Əziz Mirəhmədovun rəhbərliyi altında elmi-tədqiqat işlərinə başlayır. İllərlə müxtəlif kitabxanalarda, arxivlərdə, elmi mərkəzlərdə çalışır, çətinliklərdən qorxub yeri yoldan geri dönmür. 2001-ci ildə "Səməd Vurğunun şeirlərinin tekstoloji tərtiqi" mövzusunda namizədlik dissertasiyasını tamamlayaraq müvəffəqiyyətlə müdafiə edir. O zaman da alimin elmi fəaliyyətinin əsas istiqamətini Səməd Vurğunun ədəbi irsinin tədqiqi təşkil edir.

Bütün bu ağır zəhmətin və sərf olunan illərin nəticəsidir ki, Aslan Salmansoy bu gün ölkəmizdə ən pəşəkər və nüfuzlu mətnşünas alimlərdən biri kimi tanınır. Əziz Mirəhmədov özü də tanınmış bir mətnşünas alim olduğundan Aslan Salmansoyu da məhz zamanında bu sahəyə kökləyib.

Yeri gəlmişkən, qeyd etmək lazımdır ki, mətnşünaslıq elmi fəaliyyətin ən çətin və zəhmət tələb edən sahələrindən biridir. Çünki müxtəlif arxivlərdə

çalışmaq, yüzlərlə ölyazmaları və digər mənbələri bir-biri ilə tutuşdurmaq, ən düzgün və dürüst fakta əsaslanmaq insandan böyük dözümlü, səbir və vaxt tələb edir. Bu sahənin çətinliyi səbəbindəndir ki, bu gün mətnşünaslıqla peşəkarcasına məşğul olan alimləri barmaq-la saymaq olar.

Alimin "Mətn və onun tarixçəsi", "Firudin bəy Köçərlinin mətnşünaslıq fəaliyyəti" əsərləri mətnşünaslıq irsimizin ən dəyərli nümunələrindəndir.

Qeyd etdiyimiz kimi, Aslan Salmansoyun elmi fəaliyyətinin əsas istiqamətindən biri böyük şairimiz Səməd Vurğunun ədəbi irsinin tərtiqi və təbliği ilə bağlıdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı ilə klassik irsimizin latın əlifbasına keçidi ilə bağlı o, Səməd Vurğunun 4 cildə seçilmiş əsərlərini nəşr etdirmişdir. 2016-cı ildə isə böyük şairin əsərlərini şərhlər və izahlarla çap etdirmişdir.

Böyük şairin ədəbi irsini araşdırmaq yolundakı yorulmaz və səmərəli fəaliyyətinin nəticəsi olaraq o, 2004-cü ildə "Səməd Vurğun" mükafatına layiq görülmüşdür.

Aslan Salmansoyun doktorluq işi çoxdan hazır olsa da, hələ ki müdafiəyə tələsmir. İnandır ki, yaxın vaxtlarda biz bu xeyir işin də şahidi olacağıq.

Aslan Salmansoy xoşbəx ailə sahibi, qayğıkeş ata, sevimli babadır. Həyat yoldaşı Aybəniz xanım həkimdir. Z.Əliyeva adına Göz Xəstəlikləri İnstitutunda çalışır. Aslan müəllimlə Aybəniz xanımın ən böyük sərvətləri bir ömrü birlikdə ağıllı, savadlı övladlar böyütmələri olub. Oğulları Vüsal Azərbaycan Texniki Universitetini bitirib. Dövlət qulluğunda çalışır. Qızları Nəsimə Azərbaycan Neft Akademiyasını bitirib. Kompüter mühəndisidir. Uşaqları balaca olduğundan hələ ki işləmir.

Aslan müəllimin üç şirin-şəkər nəvəsi var. Nərgizlə Nigar məktəblidir. Balaca Murad isə uşaqlıq dünyasını yaşayıb. Aslan müəllim yazıdan-pozudan yorulanda nəvələrinin səs-küylü, dəcəl oyunları, babalarına verdikləri maraqlı suallar onun bütün yorğunluğunu bir anda unutturur. O, nəvələriylə vaxt keçirməyi özü üçün ən xoş istirahət hesab edir.

Aslan Salmansoy bu il ömrünün 70-ci zirvəsinə arxada qoydu. Qarşıda onu hələ yeni-yeni nailiyyətlər, sonot uğurları gözləyir. Həyatının bu müdrik çağında ona uzun ömür, möhkəm can sağlığı və ürəyicən ömür arzulayıraq.

P.S. AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı (sovet dövrü)" şöbəsinin bütün əməkdaşları da bu tribikə qoşulurlar.

İlham MƏMMƏDLİ,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent